

Societățile și conectorii

Este evident ca populația multor țări a devenit din ce în ce mai fragmentată, inclusiv din punct de vedere politic, social și cultural. Pe fondul creșterii nivelului de trai și gradului de libertate în lume, fragmentarea respectiva este logica până la un punct. Oamenii fiind diferiți, cu cât au mai multa autonomie și mai multe posibilități de a-și împlini dorințele, cu atât vor evolua pe o plaja mai larga de variații.

Dar s-a ajuns mult mai departe. Un sondaj recent redat de Politico cu privire la SUA arata, de exemplu, ca peste 50% dintre democrați și republicani (a) s-ar supara daca copiii lor ar fi atrași de celalalt partid, (b) s-ar supara daca copiii lor s-ar casatori cu oameni din celalalt partid și (c) probabil nu ar angaja în firmele proprii oameni din celalalt partid. De asemenea, democrații și republicanii au numeroase priorități diferite și 74%, respectiv 80%, dintre ei cred ca celalalt partid ruineaza țara. Episoadele frecvente de agresare (și nu doar verbala) pe considerente ideologice/culturale, sugereaza o divizare și mai profunda a societății.

Daca unele aspecte pot parea specifice SUA, orice analiza obiectiva sugereaza tendințe similare în numeroase alte țări, chiar daca procentele pot fi mai mici, pentru moment, în unele dintre ele. Din pacate, nici România nu e deloc vreo țara speciala în materie.

Se ridica natural o serie de întrebări. De ce diversitatea respectiva nu evolueaza într-un mod placut, ci cu manifestarea a din ce în ce mai multa ostilitate și chiar de-a dreptul ura? De ce din ce în ce mai mulți oameni par altor oameni nu doar diferiți, ci devianți de la diverse standarde de conduita, ba' chiar incompatibili de-a dreptul? Ce ar trebui facut pentru evitarea unor "societați" antagonizate?

Problema nu este deloc doar filozofica. O societate profund divizata prezinta riscuri pentru evoluția oricarei țări și a lumii în ansamblu, dincolo de afectarea eficienței majorității politicilor publice. Este important, așadar, sa încercam sa înțelegem cât mai bine ce se întâmpla.

Cred ca raspunsurile la întrebările menționate țin, în buna parte, de cele de mai jos.

1. Aproape toate planurile pe care poți sa compari oamenii s-au «dilatată» și diversificat foarte mult, marind plaja de diferențe, și, deci, de potențial de necunoaștere și frustrare

Comparația și teama de necunoscut sunt vectori fundamentali ai comportamentului uman mediu.

Niciun animal social nu vrea sa fie în partea mai «slaba» a grupului din care face parte, aceasta echivalând frecvent, în natura, cu marginalizarea, dificultatea de perpetuare a genelor și o expunere marita față de riscurile din jur. Comparația cu alții este, deci, ancorata în subconștient.

În ceea ce privește necunoscutul uman, acesta poate sa atraga uneori, dar, pe plan sociologic, de regula, neliniștește

și poate degenera destul de ușor în teama sau resentiment. Acum mii de ani, când un trib se întâlnea cu un altul pentru prima dată, foarte rar se schimbau flori sau reprezentanțe diplomatice. E un aspect ancorat, așadar, tot în subconștientul nostru configurat în perioade lungi de experiențe cu privire la sursele de pericol.

În prezent, deși miza ramânării în urma rar mai este supraviețuirea și ne-am relaxat cu toții fața de «străini», destule tendințe legate de ambele paliere nu sunt fundamental diferite. Or, lumea globalizată actuală implică manifestări umane pe din ce în ce mai multe dimensiuni comparative, precum și interacțiuni din ce în ce mai dese cu doze mari de «necunoscut».

Acestea ne fac nu doar să înțelegem mai puțin segmente largi de oameni (pentru că experiențele de viață sunt prea diferite), dar și să evoluăm gradual în «bule» pe din ce în ce mai multe planuri.

Să luăm cele mai importante astfel de planuri pe rând.

1.1 Variația generațională a crescut semnificativ față de acum 100 de ani

Cvasidublarea speranței medii de viață de la aproximativ 41 de ani la aproximativ 80 de ani în ultimul secol a lungit drumul temporal pe care sunt „risipiți” oamenii într-o societate/țară.

Este, desigur, foarte bine că se trăiește semnificativ mai mult. Pe fondul schimbărilor din lume din ultima sută de ani, acest aspect mărește, însă, în sine, distanța medie dintre numeroase generații și face mai greu pentru fiecare dintre noi să rezonăm armonios cu procente în creștere din populație. Diferențele de experiențe de viață și de perioade trăite devin prea mari pentru omogenitate culturală.

Faptul că majoritatea copiilor nu mai sunt concepuți acum la 16-25 de ani, ci la 30-40 de ani, și că numărul mediu de copii pe familie a scăzut într-o sută de ani de la 6-7 la 1-2 a adăugat la problema.

Creșterea vârstei la care se fac copiii mărește, evident, diferențele generaționale, inclusiv culturale (dincolo de alte implicații).

Cu privire la numărul mediu de copii pe familie, se știe că anumite faze de «rebeliune» față de adult sunt aproape inerente în dezvoltarea unui copil către maturitate. Konrad Lorenz sublinia că acestea erau atenuate tradițional de faptul că frații sau surorile mai mari (sau copiii mai mari ai vecinilor) erau văzuți frecvent ca modele și aceștia trecuseră deja de faza respectivă și ponderau copiilor mai mici eventualele tendințe de abordare radicalizată. Aceasta pondere nu se mai poate întâmpla în prezent natural.

1.2 Creșterea semnificativă a gradului de complexitate a lumii și accelerarea evoluțiilor tehnologice din ultimul secol au împins oamenii (a) în direcții profesionale din ce în ce mai diversificate sau (b) spre decalare, slăbind legăturile dintre numeroase segmente și afectând modul în care ne cunoaștem și percepem reciproc.

În primul rând, până acum aproximativ 100 de ani, numărul de meserii era redus și cu evoluții lente. Acest fapt facilita natural o societate omogenă. În plus, în relația adulți-copii, marea majoritate a meseriilor de pe atunci ofereau exemple zilnice ale superiorității tehnice a adultului, permițând o evaluare „respectuoasă” din partea tinerelor generații din punctul de vedere al ierarhiilor de valoare.

În prezent, numărul de tipuri de locuri de muncă este uriaș și implică dinamici semnificative. Or, oameni care au evoluții de mod de viață, profesii și interese din ce în ce mai diferite față de segmente din ce în ce mai largi au o dificultate crescută să rezonăm cu acestea și le pot vedea frecvent ca devinând de la anumite așteptări de comportament. Au și mai puține subiecte comune de discutat.

De asemenea, pentru numeroși copii/adolescenți e mult mai greu să înțeleagă ce fac de fapt adulții și de ce ar merita respect valoric prin superioritatea stăpânirii unor meserii a căror utilitate nu mai e evidentă. Noile tehnologii chiar oferă prilejuri de «superioritate» inversă și, eventual, de ridiculizare a „ramânării în urmă” a multor adulți.

În al doilea rând, evoluțiile de complexitate respective au făcut ca diferențele de merit potențial între capetele

unei societăți să devină mult mai mari.

Meritul este o combinație între inteligență, informație, competențe practice și voință, inteligența însăși fiind, până la un punct, un proces dinamic care se dezvoltă prin interacțiuni și conexiuni.

Volumul și dinamica informațiilor și competențelor sunt semnificativ mai mari în prezent, iar voința nu mai este esențială pentru supraviețuire. Aceasta înseamnă că variațiile de inteligență, informație, dezvoltare de competențe și mod de cultivare a voinței pot avea consecințe de rezultat final mult mai mari decât în trecut - când informațiile și competențele, fiind cvasistabile și destul de comune, atenuau diferențele de inteligență și voință în practică.

De exemplu, acum 500 de ani, Einstein nu ar fi putut fi prea diferit de alți oameni. Pentru că informația și competențele disponibile erau similare, superioritatea de inteligență și de voință de a rezolva probleme nu ar fi putut fi folosită la capacitate.

În prezent, fiecare dintre elementele de mai sus poate duce la un salt al unui individ față de altul (inclusiv în direcții profesionale diferite), plaja de variație crescând mult.

În al treilea rând, creșterea rapidă în complexitate a lumii duce regulat la rămânere în urmă și frustrare. E valabil pentru noi toți, dar gradul poate varia semnificativ.

Dupa cum menționez și mai sus, atunci când nu înțelegi ceva, înclinația fie spre a te izola, fie spre a contesta devine puternică. Este suficient să ne amintim propriile gânduri când ne-am lovit de o lecție la școală pe care încă nu o înțelegeam. Tendința de a „nu place” întreaga materie era mare.

În prezent, este o problemă din ce în ce mai pregnantă.

Pe de o parte, este vorba chiar de capacitatea unor segmente de a mai face față (fără sprijin masiv exterior) tipurilor de locuri de muncă care au cerințe mai complexe - subiect delicat și ocolit sistematic în dezbaterile politice, dar clar la nivelul studiilor cognitive. Acest aspect are și implicații mai largi, împingând spre dependența economică de stat, mai ales pe abordările actuale, concentrate pe simptome.

Pe de alta parte, chiar dacă nu este prea târziu pentru a te adapta, ritmul schimbărilor necesită eforturi regulate. Până acum câteva sute de ani, un individ parcurgea un proces de acumulare de cunoștințe și competențe până la 15-20 de ani, după care urma o perioadă doar de practică, cu variații și evoluții rare și mici. În prezent, suntem în situația de a rămâne într-un fel școlari mai toată viața profesională și aceasta la vârste la care creierul e mai puțin maleabil, iar poziționarea de elev-profesor nu mai e la îndemână.

Potențialul de frustrare a așa ceva nu ar trebui ignorat, mai ales în lipsa unei formări în direcția capacităților de adaptare și înțelegerii dinamicilor din lume.

1.3 Diferențele economice s-au marit și ele față de acum 50 de ani

Este un aspect prezentat, de obicei, simplist și distorsionat, deși este complex și foarte nuanțat.

În esență, pe de o parte, după cum detaliez cu alte ocazii, deși sunt și numeroase situații speculative și incorecte, multe motive pentru diferențele economice actuale sunt, de fapt, **obiective** (de aceea nici nu le-am numit «inegalități» cum sunt categorisite frecvent).

Astfel, raportat la compoziția meritului menționată și mai sus, variațiile de IQ, cunoaștere, competențe sau voință implică variații potențiale de rezultat economic mai mari decât în trecut, nu mai mici. În plus, o mare parte a creșterii de productivitate din ultimii 50 de ani provenind din tehnologie, nu din diferența de contribuție individuală de la un an la altul, concentrarea de bogăție la nivelul celor care inventează sau dețin tehnologiile este, în buna parte, naturală. De asemenea, cei care au o bază economică de plecare mai bună de la părinți au un avantaj. Cei care lucrează în echipă pot progresa mult mai repede, etc.

Pe de alta parte, deși orice discurs fără diferențieri de genul de mai sus este clar greșit pe fond și ar trebui combatut, de la un punct încolo nu mai contează, diferențe foarte, foarte mari care ar avea o bază ceva mai discutabilă fiind ușor de speculat și distorsionat politic într-un mod polarizant pentru societate.

Este, evident, important și faptul că extinderea planurilor de variație a oferit și destule oportunități suplimentare **artificiale** de diferențiere, nu doar foarte multe oportunități naturale.

Orice țara are, astfel, un interes general atât în promovarea și supra-remunerarea meritului (și în a nu ceda tentației facile de confunda și distorsiona concepte), cât și în limitarea situațiilor de diferențe enorme, în special a celor cu baza speculativă.

1.4 Diferențele socio-culturale, religioase, educaționale și de stil de viață s-au multiplicat și ele

Gradul mare de libertate, mărirea plajei economice și a celei generaționale, precum și diversificarea uriașă a profesiilor au implicații automate și cu privire la aspectele socio-culturale.

S-au adăugat fenomene recente istoric, dar semnificative, precum laicizarea parțială sau cvasitotală din multe țări și pluralitatea religioasă, echilibrarea rolului femeii în societate, migrațiile masive de la sat la oraș, creșterea enormă a numărului familiilor monoparentale, mișcările pentru drepturile minorităților, migrația la nivel global, noile tehnologii, etc.

Diversificarea educațională la nivel global a spart monopolul ideilor și a potențat toate cele de mai sus și pe planul gândirii socio-politice și culturale.

Fiecare dintre aspectele menționate ar merita o discuție separată. Nu este nevoie, însă, să aprofundăm subiectele respective în acest articol **pentru a înțelege trei implicații:**

(a) Dincolo de legitimitatea sau nu a unor fenomene și grade de manifestare, aproape fiecare aspect în sine duce automat la o multiplicare de comunități într-o țară;

(b) O parte are un potențial intrinsec de polarizare și conflict pentru că (1) unele fenomene sunt pur și simplu parțial incompatibile cu altele, (2) schimbările sunt, în destule cazuri, misiuni deja asumate politic de unele segmente, nu ceva care se întâmplă doar de la sine, (3) ponderile care să fie considerate potrivite de toată lumea nu sunt identificate în prezent, (4) până la identificarea echilibrului respectiv (acesta putând să fi fost și depășit deja în unele cazuri) mesajele unora dintre segmente nu au cum să fie decât parțial deranjante pentru alte segmente. De exemplu, dimensiunea laică și cea religioasă dintr-o societate - așa cum sunt interpretate în prezent - nu au cum să nu aibă zone regulate de contradicții și tensiune. Migrații din țări cu dimensiune religioasă diferită pot multiplica unele tensiuni comunitare, în funcție de volum și poziționarea față de alții.

(c) În lipsa unor politici publice de curbare, interacțiunile dintre comunități cu valori și priorități foarte diferite risca să faciliteze ascensiunea tocmai a părții «mai» radicale și militante a fiecăreia, generând ierarhii interne de putere care se autoalimentează de la un punct.

2. Deși diferențele obiective cresc, multe tendințe psihologice merg în sens mai degrabă contrar

2.1 Scaderea toleranței la disconfort emoțional a marit riscul de polarizare artificială

După cum am detaliat cu o altă ocazie, decuplarea de evoluția naturală (cu ajutorul progreselor în materie de apă și canalizare și îngrijire a sănătății) și diminuarea provocărilor vieții **de zi cu zi** pentru majoritatea oamenilor au avut și avantaje enorme pentru omenească, dar ne-au făcut, în medie, mai fragili, toleranța la disconfort **fizic și intelectual** diminuându-se.

Trebuie înțeles că, mintea fiind integrată corpului, a scăzut toleranța medie și la disconfort emoțional. De aceea suntem tentați să fim deranjați de lucruri din ce în ce mai marunte din perspectiva bunicilor, ca să nu mergem mai departe în trecut, la nivelul provocărilor emoționale de acum 300 de ani.

Așa ceva stimulează și progrese către mai bine – cu remedierea și a problemelor de zi cu zi mai mici – dar de la un punct încolo devine un joc cu suma nulă și chiar contraproductiv de-a dreptul.

Îngreunează relaționarea cu succesul aparent al altora. Face mult mai dificilă toleranța, dialogul real și compromisul. Nu e vorba de a face compromisuri pe principii, dar compromisul pe multe alte aspecte e pur și

simplu necesar pâna la un punct pentru a trai rezonabil împreuna cu alții.

2.2 Evoluțiile de poziționare psihologica raportat la ierarhia nevoilor umane complica lucrurile

Maslow a subliniat faptul ca marea majoritate a oamenilor acționeaza pe baza unor motivații comune ca tipologie și care intervin, de regula, într-o anumita ordine de prevalență.

De exemplu, nevoile de tip fiziologic (a respira, a bea apa, etc) sunt mai puternice decât cele de dragoste și apartenență și chiar decât nevoia de siguranță, de a ocoli pericole. Similar, nevoia de siguranță este mai puternica decât nevoia de stima de sine și de a fi respectat.

Un om simte nevoi cu atât mai sus pe scara piramidei lui Maslow cu cât o duce mai bine, având restul de nevoi acoperite. De exemplu, e puțin probabil ca o persoana care aproape moare de foame sa se implice în protejarea animalelor.

Este evident ca aspecte precum cele de mai sus influențeaza **prioritățile** oamenilor. (deseori, neconștientizate ca atare) **și numărul** subiectelor de interes. Cu cât plaja nevoilor e mai diferita, prioritățile vor fi diferite și, implicit, omogenitatea unei societăți va avea de suferit. Or, este important de înțeles ca, în prezent:

(a) Omenirea este raspândita pe întreaga piramida a lui Maslow (și în societăți multiculturale), nu doar pe primele 2 niveluri și cu doar puțini indivizi, gen, regele, mai sus (cum a fost mii de ani). Acest aspect face, în sine, societatea mai puțin omogena pentru ca prioritățile sunt mai puțin omogene. De exemplu, prioritățile Gretei Thunberg și ale unui miner polonez nu au cum sa fie aceleași (și nu e vorba de valoarea parerilor)

(b) Odata cu multiplicarea variațiilor generaționale, economice, profesionale și culturale – și asta la nivel global - numărul posibil de situații **și semnificații** pentru persoane diferite, precum și potențialul de antagonizare au crescut mult.

De exemplu, nevoia de siguranță pentru un tânăr poate include un loc de munca stabil și o impozitare redusa, în timp ce pentru o persoana în vârstă sa fie vorba de pastrarea unei pensii speciale cu impozite mari pentru restul pentru a putea fi platite pensiile. Cu alte cuvinte, daca acum 300 de ani, o nevoie de același tip mergea cam în aceeași direcție pentru toata lumea, acum numeroase nevoi **de același tip**, în esență, se bat cap în cap (dincolo de goana tradiționala pentru resurse finite).

(c) Majoritatea oamenilor din lume (mai ales din țările ex-comuniste) **sunt déjà la nivelul nevoilor de stima de sine și de a fi respectați**, nivel care îi face mult mai atenți la parerea altora despre ei, dar într-un mod susceptibil, predispus la a raspunde prompt și dur oricarei limitari sau ofense percepute.

Trebuie înțeles bine ca acest nivel tinde sa fie regulat în tensiune cu variația de merit (și de mai orice altceva), pentru ca aceasta marește scara ierarhica, pe când «nevoia» de a fi respectat împinge spre egalitarism. A fi respectat este, prin natura, un concept cu dimensiune egalitarista pentru ca a fi mai puțin respectat decât altcineva poate fi «vazut» destul de ușor ca lipsa de respect cu totul.

Trebuie înțeles la fel de bine ca acest nivel are potențial crescut de fragmentare a societății pentru ca daca nu ma simt «respectat» (aspect vazut frecvent prin filtrul dimensiunii egalitariste de mai sus), tind sa ma cert cu cei din jur sau «sa-mi iau jucariile» și sa încerc sa «construiesc» un alt loc mai mic dar în care sa ma «simt» respectat. Pe fondul scaderii toleranței la disconfort emoțional (și manipularii), din ce în ce mai mulți oameni se «supara» pe alții din ce în ce mai des.

(d) Pentru ca piramida lui Maslow nu e un drum cu un singur sens, ci cu doua (și în jos), plaja de poziționari potențiale se marește suplimentar. De exemplu, șeful unui departament care își pierde locul de munca poate reveni imediat la abordari specifice nivelului nevoii de siguranță și sa și vada lucrurile în consecință - sa nu mai susțină ca reforma administrației este necesara și cheltuielile reduse, ci ca problemele sunt altele și ca ar trebui ca el sa primeasca 24 de salarii compensatorii.

3. Pe fondul de mai sus, o serie de evoluții instituționale, de modele socio-economice și comunicaționale au

facilitat dezvoltari artificiale

3.1 De la un punct încolo, sistemele democratice au un potențial intrinsec de fragmentare artificială a societății dacă nu ponderează partea artificială respectivă prin politici publice

Democrațiile sunt mai adaptate naturii umane tocmai pentru ca recunosc diversitatea acestora și nevoia de reprezentare mai largă a diversității respective în sfera puterii.

Trebuie conștientizat, însă, și potențialul de fragmentare artificială și manipulare a acestuia în lumea actuală dacă politicile publice sunt deficitare.

În acest sens, este știut deja de mult timp că dacă împarți copii în echipe sportive prin tragere la sorți, aceștia se vor evalua critic după alocarea respectivă față de momentul anterior în funcție de simplul fapt că s-au nimerit sau nu în aceeași echipă («adversarii» fiind văzuți «mai» negativ).

Sistemul politic este menit să treacă de nivelul infantil și, prin modul de acțiune față de populație și prin negocierile cu alții necesare pentru a avea o majoritate, să asigure tocmai o reprezentare echilibrată și cât mai largă a societății. Trebuie, însă, avut în vedere că:

(a) Omenirea **tinde continuu spre diversificare și fragmentare** din cauzele principale descrise la prima secțiune. De aceea, în mai toată UE, inclusiv România, niciun partid nu mai are, singur, de mulți ani, majoritatea votului popular.

Unul din motivele polarizării americane este tocmai acela că sunt doar 2 partide. Acest fapt lasă puțin loc de exprimare politică unor segmente care se manifestă în interiorul a ceea ce există, dar în procente care pot influența tot partidul. Așa cum sunt partide «balama» la noi, așa pot fi «partide» balama și în interiorul unui partid, cu influența mai mare decât numărul real din cauza capacității de a schimba o majoritate internă dacă nu sunt contracarate.

(b) **În lipsa unor politici publice de echilibrare**, cu cât devine mai mare, fragmentarea respectivă împinge spre ideologizare și emoțional. Acestea fragmentează și mai mult în pasul doi și, în plus, o fac într-un mod care antagonizează.

Majoritatea segmentelor au descoperit, astfel, că cel mai eficient mod de a-și ține susținătorii aproape este acela de a-i radicaliza față de „adversari” prin stimularea implicării emoționale. Mediile economice și comunicaționale au facilitat și ele aceasta din alte unghiuri, prin stimularea Homo Cliens și Homo Iratus - despre care am vorbit cu o altă ocazie .

(c) **O persoană radicalizată este foarte puțin sensibilă la argumente logice** (și nu mai prea citește/vizionează decât sursele din propria „bula”). Este cunoscut deja că persoanele inteligente nu sunt imune deloc, chiar tinzând mai mult decât alte persoane să manipuleze argumentele/faptele în favoarea poziției deja asumate.

(d) De aici derivă **două probleme. Pe de o parte, la nivelul intern** al unei comunități radicalizate, oamenii vor fi, într-adevăr, greu de convinși să plece la comunități «adverse», **dar**, devenind (prea) emoționali, e o chestiune de timp până când o parte dintre cei mai ambițioși vor deveni sectari până la a diviza comunitatea proprie respectivă.

Pe de altă parte, la nivel extern, în relația cu alte comunități, dacă nu curbăm prin politici publice **baza** unor manifestări, nu mai poți să faci o majoritate politică capabilă de compromis rezonabil cu opoziția.

Motivul e acela că ți-ai epuizat deja zonele de compromis **în interiorul** propriei majorități pentru a ține la un loc jumătatea de spectru respectiv. A merge și în direcția celeilalte jumătăți de spectru devine foarte dificil pentru pacea internă a primei jumătăți de spectru, chit că așa ceva ar fi necesar pentru reformele majore în interesul general.

Numărul de «adversari» sau „concurenți” care presează și față de care «trebuie» să te diferențiezi tot crescând, direcțiile în care evoluează lucrurile devin din ce în ce mai dificil de «conectat», radicalizarea împingând spre

abordari de genul “**totul sau nimic**”.

Pe fondul de mai sus și al scaderii toleranței la disconfort emoțional, sistemul politic din numeroase țări nu mai prea reușește, așadar, în prezent sa faca bine tocmai ce era menit sa faca – compromisuri rezonabile între cât mai multe grupuri pentru promovarea reformelor necesare **întregii țări**. Aceasta deși e palierul, teoretic, cel mai antrenat în acest sens.

(e) De aici pâna la a darâma o țara nu mai este o distanța așa de mare. Sunt clar și destui exponenți care merita, dar când ajungi sa «demonizezi» opoziția chiar **în bloc**, se poate intra într-o zona de profeție care se auto-îndeplinește. Propriile masuri nu vor mai merge într-o direcție mai aproape de mijlocul întregii țări, ci înspre mijlocul propriei jumătăți de spectru, ba’ chiar înspre marginea cealalta pentru ca segmentele cele mai radicalizate sunt și cele mai vocale și militante.

Ceialți vor încerca între timp doar sa puna bețe în roate iar, la rotația electorala, masurile lor vor avea o abordare similara, folosind și pretextul deciziilor anterioare pentru propria lipsa de empatie. Astfel de «balansuri» risca sa devina rapid prea mari pentru stabilitatea ansamblului.

3.2 Sistemele de protecție sociala și impozitare actuale genereaza tensiuni inerente și în creștere în societate

Promovarea principiilor de solidaritate sociala a fost una dintre cele mai onorante reușite ale speciei umane. Ideea ca membrii societății care nu mai pot contribui temporar sau permanent trebuie protejați și ajutați de cei care contribuie - și aceasta nu doar în relația cu propria familie, ci și fața de straini - e recunoscuta deja ca parte a umanității.

Problema nu este, évident, principiul sau substanța majoritara, ci faptul ca s-a ajuns, progresiv, în situația în care:

- (a) Costurile totale au crescut mult și cresc continuu, numeroase țări împrumutându-se déjà pentru diferența;
- (b) Tipurile și numarul de **beneficiari** au crescut și artificial, nu doar natural, și tot cresc (în Romania, de exemplu, sunt aproximativ 5 milioane de contributori la sistemul de asigurari de sanatate pentru 15 milioane de beneficiari);
- (c) Unele tipuri de beneficiari, precum și destui beneficiari de același tip primesc prea mult fața de propria situație sau prea puțin și, frecvent, aleatoriu în funcție de vârstă, situația medicala care poate fi și agravata de propriul comportament (e.g, alcoolism), tipul de activitate, etc.
- (d) Mulți **platitori** sunt discriminați sau dezavantajați nu doar fața de numeroși neplatitori, dar și fața de alți platitori, în funcție de forma de organizare a muncii sau a capitalului, pe lângă diferențieri în funcție de tipul de activitate sau alte criterii;
- (e) Pentru ca aceia care **decid** contribuțiile de plata nu sufera decât rareori consecințele, ba chiar au beneficii politice semnificative, sistemul implica regulat exagerari, distorsiuni și risipa.
- (f) Majoritatea discuțiilor se concentreaza pe modul de a impozita și împarți bogația și pe excesele unora dintre cei care o dețin, dar se analizeaza mult mai puțin cum se creaza bogația respectiva mai întâi, pe ce baza se decide alocarea sa, daca platitorii sunt tratați corect și susținuți și daca modul de repartizare actual între beneficiari este echitabil și sustenabil.

Pe ansamblu, aspectele de mai sus configureaza o problema complexa și delicat de calibrat. Nu este, însa, dificil de vazut potențialul permanent de fragmentare și tensiune în societate ((a) între segmente de beneficiari, (b) între segmente de platitori, (c) între segmente de beneficiari și segmente de platitori, precum și (d) între toate segmentele respective și decidenți), mai ales pe fondul unor dezechilibre financiare déjà mari și în creștere continua.

3.3 Globalizarea a accentuat problemele anterioare și a generat altele noi

M-aș referi la 4 aspecte principale:

(a) Comparația și necunoscutul, ca vectori ai comportamentului uman, au capatat o scara globala. Deși cu beneficii indiscutabile pentru economie și numeroși oameni, simpla deschidere a multor granițe (pentru turism și imigrație de masă) și dezvoltarea internetului a crescut potențialul de comparație frustrantă, precum și de afectare a omogenității societății.

(b) Libera circulație a capitalurilor, bunurilor, serviciilor și a persoanelor mărește automat concurența pe plan pur local. O parte din oamenii pregătiți pot pleca mai ușor în alta țară, coborând nivelul mediu al țării de origine, oamenii care rămân pot fi concuși parțial și de străini, iar bunuri locale pot fi date la o parte de bunuri mai bune sau mai ieftine din străinătate.

Oportunitățile sunt uriașe, mai ales când sunt fonduri de convergență în susținere, cum este cazul UE, dar presiunea e mai mare (concurența fiind mai mare). Deși experiența arată ca țările mai puțin dezvoltate pot câștiga semnificativ (acesta fiind și cazul României după ce a și încercat, mai întâi, 12 ani să se dezvolte aproape doar cu capitaliști locali), concurența largită respectivă duce la tensiuni regulate.

(c) Globalizarea a facilitat și politicile comerciale de stimulare a supra-consumului care implică cautarea fiecărei fațete a unui om și «hranirea» și celor mai mici dorințe. Așa ajunge un individ să-și cumpere și multe lucruri pe care nu le folosește în final decât de câteva ori sau deloc.

În aceeași direcție a mers și mutația fundamentală de model valoric exterior în lume detaliată în A Treia Fundație – de la aspirația spre perfecțiunea lui Dumnezeu la promovarea mesajului «*tu ești bun așa cum ești și ar trebui să te manifesti în cea mai dezinhibată și emoțională variantă a ta (oricât ar fi de stupidă). Nimeni nu e în măsura să-ți dea lecții sau să se pună în calea vreunei poftă pentru că și tu meriți totul și nimeni nu e perfect*».

Această presiune de a cumula într-o singură persoană 10-15 consumatori diferiți stimulează și fragmentarea societății pentru că tipurile de «personalități» și mofturi încurajate în fiecare dintre noi se multiplică.

(d) De asemenea, din dorința de distanțare de conceptul de stat concentrat național de care erau legate numeroase patimi și războaie s-au favorizat politic evoluții de atomizare globală. Ritmul a fost, însă, peste ceea ce poate fi absorbit cu seninătate și armonios de un mediu cultural, inegal între state și, parțial, în direcții gândite deficitar. În pasul doi, mediul cultural s-a politizat. Așa ceva risca frecvent să schimbe natura problematicii din spate – dintr-una de recunoaștere echidistantă a diversității și de articulare armonioasă, într-una de dezvoltare și promovare militanță (cu reacții regulate similare).

3.4 O bună parte din mass-media stimulează tensiunea și fragmentarea în mod evasinațional

O mass-media liberă și diversificată ține de esența unei democrații. Din dorința de a atrage și păstra atenția unui număr cât mai mare de persoane, o bună parte din mass-media tinde, însă, natural să se concentreze pe lucrurile care ies în evidență – fie prin bogăția și extravaganța unor protagoniști, fie prin sărăcia, violența, certurile, pasiunile și dramele cu privire la alții.

De aceea, marea majoritate a știrilor actuale vizează accidente, infracțiuni, conflicte, incendii, scandaluri sau ce-a mai făcut câte o vedetă.

Odată cu creșterea numărului surselor de știri, tendința s-a acutizat, crescând concurența pentru atenția populației.

Platformele de social-media tind să multiplice astfel de probleme pentru că au transformat în «jurnaliști» jumătate din planeta, concurența pentru atenție devenind și mai puternică.

Fiecare dintre noi, ca astfel de «jurnaliști», tindem să postăm informații și imagini mai deosebite (inevitabil, peste media propriei vieți) – generând privitorilor un standard comparativ distorsionat și frustrant artificial. În ceea ce îi privește pe alții, se postează /propaga în principal fie (a) știri și imagini flatante (dacă e vorba de prieteni sau simpatii), fie (b) unele ridiculizante, amuzante, conspiraționiste sau șocante.

Libertatea de exprimare tinde, astfel, sa concentreze doar unele fațete și sa dezavantajeze, în practica, punctele de vedere care nu sunt emoționale sau care necesita mai mult timp pentru a fi explicate. În orice caz, informarea obiectiva, de profunzime și care sa reflecte echilibrat plaja ideilor și argumentelor légitime a devenit secundara. Cele de mai sus distorsioneaza realitatea și induc un sentiment de ponderi negative semnificativ peste ce se întâmpla efectiv, putând genera ușor concluzii și reacții cu baze eronate.

3.5 Diminuarea naturala a unor contraponderi și lipsa politicilor publice de curbare

Reducându-se mult riscul de razboi clasic, raspândindu-se dezvoltarea tehnologica globala și multiplicându-se presiunile spre toleranța și deschidere față de toate tipurile de diversitate și minorități în contextul globalizării, au disparut sau au fost diminuați semnificativ factorii tradiționali de uniformizare culturala a societății.

Pe ansamblu, dinamica de laicizare raportat la religie, eliminarea serviciului militar obligatoriu, denigrarea conceptului de propaganda de stat, introducerea manualelor alternative în educație, reducerea gradului de sindicalizare, pe fondul scaderii numarului de întreprinderi cu mulți salariați, recunoașterea și protejarea multor minorități, încurajarea diversității programelor culturale și a abordarilor anti-tabu, etc au avut și numeroase beneficii indiscutabile, dar exista și efecte negative clare, mai ales cu privire la potențialul de unitate al unei populații.

4. «Razboaiele» culturale la nivel global stimuleaza și amplifica fragmentarea radicalizata

Din perspectiva pur interna a unei țari, este évident ca unele aspecte tradițional de ordin cultural sunt integrate în prezent nu doar în comunități coagulate natural, ci și în mișcări organizate pe principii de putere și de raport de putere în relația cu alte comunități.

O parte sunt absolut légitime, dar apar din ce în ce mai multe episoade în care modul de interpretare, de manifestare sau de reacție pare speculativ, agresiv sau de-a dreptul ilegitim.

Scopul acestui articol nu este acela de a aprofunda aceste aspecte, dar trebuie avut în vedere ca o politizare culturala implica inherent tensiuni și fragmentari radicalizante într-o societate.

Din perspectiva influențelor externe, daca majoritatea diversificării și fragmentarilor descrise în secțiunile de mai sus au evoluat destul de natural, o buna parte din ce este mai polarizant și toxic în societate e probabil sa fi fost stimulata artificial dinspre exterior.

În acest sens, aș aminti ca încercări de dezbinare și de influențare a modului de a gândi al adversarului au existat în lume de milenii. Încetarea Razboiului Rece a accelerat și amplificat, însa, astfel de dimensiuni. În privințele care intereseaza acest articol, au fost 4 consecințe principale.

În primul rând, statele învingătoare și populațiile acestora s-au relaxat. Politicile publice de coeziune a societății și de concentrare a energiilor în direcții comune au devenit secundare, aspect accelerat de evoluțiile menționate mai sus.

În al doilea rând, atunci când o populație nu mai are un scop cât de cât clar, devine mult mai ușor de distras sau manipulat.

În al treilea rând, SUA ramânând singura superputere la nivel global, dupa dezmeticire și stoparea degradingoladei inițiale mai toate forțele nemulțumite de situație s-au concentrat tocmai pe mijloacele specifice unui razboi **asimetric**, încercând sa contraatace **mai ales pe plan cultural și social**.

În al patrulea rând, potențialul de manipulare culturala pe fondul dezvoltării tehnologiilor de comunicare de masa a fost ignorat politic pâna recent.

Este interesant ca, înca din anii 80', o serie de transfugi sovietici dezvaluiau faptul ca aproximativ 85% din bugetul

și timpul serviciilor secrete sovietice în strainatate erau, de fapt, dedicate razboiului cultural – distorsionarii modului de a gândi al adversarului. Doar 15% erau alocate spionajului clasic.

Este de presupus ca și după 1990 nu s-au schimbat multe lucruri în aceasta privință, dimpotrivă (din motivele de mai sus), precum și ca alte forțe au avut abordări similare.

Unul dintre transfugii respectivi, Yuri Bezmenov, care lucrase chiar în aparatul de propagandă al KGB sublinia, mai concret, ca războiul cultural ar putea fi redat schematic în tabelul de mai jos:

Pare ciudat de familiar, nu? Aș face, totuși, trei precizări:

(a) După cum subliniaza și Bezmenov, cele de mai sus nu sunt automat rezultatul manipularilor externe. De altfel, după cum am aratat în prima parte a articolului, o serie de fenomene tind să evolueze destul de «natural» în direcțiile respective.

Abordarea clasică a unei forțe externe ostile ar fi, însă, aceea de a specula orice aspect care poate servi vreunui din obiectivele din tabel **pentru amplificare, popularizare, accelerare, orientare într-o direcție cât mai antagonistă și contracararea celor care s-ar opune**;

(b) Deși sovieticii au introdus conceptul de război holistic, cele de mai sus nu mai reprezintă monopolul de gândire doar al unui stat, numeroase alte țări, inclusiv dintre democrațiile tradiționale fiind probabil implicate, la rândul lor, într-o parte sau în toate tipurile de măsuri de mai sus, în relația cu țări adverse.

(c) Din perspective multiple, democrațiile mature sunt mult mai antrenate natural în gestionarea antagonismelor și fragmentării din societate. Probabil de aceea mai toate regimurile autoritare încearcă pur și simplu să taie accesul propriei populații la informație externă și sunt puternic represive cu disidența încă de la început. Având în vedere nivelul de cunoaștere a omului și mișcărilor sociale atins în comunism (unde manipularea era esențială), faptul că majoritatea regimurilor autoritare nu cred nici în prezent că pot ține astfel de evoluții la un nivel rezonabil (și le interzic pur și simplu) e, însă, îngrijorător chiar dacă democrațiile, după cum menționam, sunt mult mai obișnuite cu diversitatea și, până la un punct, de acolo își trag și forța.

Mergând mai departe cu raționamentul, problema este, desigur, aceea că, dacă auto-izolarea mediatică și socială a unui regim autoritar e suficient de puternică, a permite și «focuri» **artificiale** mai mici la tine acasă în ideea că nu numai că oferi satisfacție unui număr mai mare de grupuri din societate, dar că s-ar putea stârni un incendiu la vecini, poate fi o abordare foarte riscantă.

Deși un «foc» mic pentru standarde occidentale ar putea, într-adevăr, incendia de-a dreptul satul «adversarilor», dacă adversarii se protejează de «scânteii» și pompează oxigen în «focurile» de la tine de acasă, riscul de incendii majore în propriul sat crește semnificativ.

5. Unele concluzii. Conectorii și politicile publice de coeziune

1) Obiectiv, diferențele dintre oameni (inclusiv de priorități) au crescut și tind să crească, nu să scadă. Pe lângă explicațiile din prima parte a articolului, este foarte ușor de înțeles acest aspect dacă realizăm că, în România, de exemplu, mai sunt oameni care trăiesc aproape de Evul Mediu, precum și alții care sunt risipiți pe nivelul fiecăreia dintre cele 4 revoluții industriale (că să ne limităm doar la dimensiunea tehnică, mai ușor de comparat). Nu e vorba, evident, de vreo diferență de valoare umană sau morală, dar de potențial mediu tehnic, cu siguranță. Aceasta nu înseamnă că nu există și numeroase diferențe incorecte, dar foarte multe diferențe au o bază, de fapt, obiectivă din motivele principale descrise mai sus.

2) Pe fondul înclinației spre comparație cu alții și spre neliniște față de necunoscut, **psihologic** mulți oameni tind, însă, spre direcția opusă, «egalitaristă». Tediința este puternică în prezent pentru că:

- a. Deși a fi mai în urma nu mai are deloc semnificația practică de acum mii de ani, subconștientul vede miza destul de similar și simte difuz creșterea diferențelor.
- b. Nivelul de stima de sine și de nevoie de a fi respectat de alții de pe piramida lui Maslow, pe care ne aflăm mai toți, potențează aceste aspecte, având dimensiune egalitaristă.
- c. Scaderea toleranței la disconfort emoțional merge în aceeași direcție.
- d. Componentele de diferențe speculative (pentru ca există, desigur, și destule astfel de diferențe) sunt mai ușor de observat, extrapolat și manipulat.
- e. Mentalul, înțelegerea tendințelor umane de gândire și modul de funcționare a lumii sunt neglijate aproape cu totul în ciclurile școlare preuniversitare (și nu doar la noi).

3) Aspirațiile multor oameni spre egalitarism individual de rezultat sunt, astfel, de înțeles, dar sunt în disonanță fundamentală cu realitatea dilatării din ultima sută de ani a tuturor planurilor pe care se pot desfășura și pe care poți compara oamenii.

Cu atât mai mult este nesustenabilă (precum și profund discriminatorie) ideea de a împinge tentația egalitaristă și mai departe, în direcția afirmării superiorității morale a unor grupuri față de alte grupuri sau culpabilizării unor segmente de populație sau de generații.

Faptul că există numeroase diferențe obiective nu înseamnă, însă, că o cale mai de mijloc nu este dezirabilă pentru seninătatea ansamblului unei societăți. Aceasta nu ar trebui, însă, să implice deloc destrămarea societății fără niciun plan coerent în loc, alterări ale conceptelor de morală și corectitudine din societate sau inversări valorice precum laudarea unor persoane care nu contribuie la societate, harțuirea celor care contribuie sau eliminarea criteriilor obiective de evaluare individuală a situațiilor și persoanelor.

4) În contextul de mai sus, multe politizări și manipulări din războaiele culturale distorsionează lucrurile și stimulează și amplifică mai ales părțile artificiale și emoționale, de divizare.

5) Din punct de vedere socio-politic, pe fondul lipsei de politici publice de contracarare a vectorilor de fragmentare emoțională, evoluții destul de naturale ale unor instituții cheie au facilitat dezvoltarea pe tăcute a problemelor,

Pe ansamblu, toate cele de mai sus au redus semnificativ în ultimele decenii riscul de conflict major, inter-statal, dar au multiplicat riscul conflictelor de magnitudine mai mică, intra-statală, și mai ales frecvența.

În pasul doi, acestea riscă să potențeze din nou și primul risc, cel de conflict inter-statal, emoționalul fiind, prin natura, un vector major de conflict.

În cazul în care nu toate țările procedează cultural la fel (și la fel de repede), riscul de a rămâne în «ofsaide» din punctul de vedere al forței unui stat poate deveni rapid foarte mare.

6) Dincolo de pericolul prabușirii unui stat, trebuie înțeles bine că, și într-un scenariu de menținere pe linia de plutire, abordările emoționale sau radicalizante, de tribalizare, sunt contrare însăși esenței unui stat de drept.

Un motiv fundamental este acela că astfel de abordări sunt de tipul «totul sau nimic» / «ori ești cu noi, ori ești împotriva noastră». Nu doar oponenții direcți, dar și persoanele neutre riscă ușor să fie văzute ca sceptice față de adevărul emoțional «évident» respectiv și, deci, ca adversari.

Dacă astfel de emoții ajung în parlamente, salile de judecată, poliție, parchete, armată, concursuri școlare sau de angajare, evaluări pentru promovare, spitale, etc, dreptatea și corectitudinea ar deveni o chestiune de noroc în viața, persoanele radicalizate fiind pur și simplu prea înclinată să aprecieze subiectiv orice situație sau persoană (pe tabere).

7) Democrațiile sunt favorizate de creșterea în diversitate a lumii mult mai mult decât regimurile autoritare. Dacă nu vor adopta, însă, politici publice adaptate celor de mai sus, riscă să piardă relativ curând în fața celor din urmă, macar prin «auto-anihilarea» ca modele de societate.

8) Regimuri autoritare minimaliste au șanse rezonabile, dar cele maximaliste nu se vor putea menține decât cu (i)

o manipulare crescândă a realității până la nivelul de cvasisimulație sau (ii) un plus de autoritarism și de forță brută sau (iii) un mixt.

9) Politicile publice ale oricărui stat responsabil au, astfel, un interes major în:

- a. Contracarea holistică a aspectelor distorsionante, subiective sau radicalizante ce țin de războaiele culturale sau de manifestări similare.
- b. Încurajarea și sprijinirea la fiecare nivel al societății a **conectorilor** – persoanele care susțin un soclu comun al societății, coerența de ansamblu a acesteia, abordările constructive și dialogul decent cu celelalte grupuri/comunități, totul bazat pe realități obiective, dezbatere, analiză și idei. Desigur, aceasta implică combaterea extremelor, manipularilor și a subminării schimburilor de idei legitime.
- c. Politici publice de aducere graduală a mării mase a populației pe un soclu minimal comun de valori și de înțelegere/funcționare a lumii, inclusiv legat de informații, competențe, coeziune și forță mentală. Noile tehnologii permit aceasta rezonabil de repede pentru numeroase segmente. Este necesară o regândire a unor fundamente școlare. Diferențe tot vor exista, dar nu de ordinul unei întregi revoluții industriale.
- d. Cu caracter mai general, politici culturale, educaționale și economice care să țină cont de fiecare din aspectele de mai sus vor fi foarte importante în această decada.

10) Urmează o perioadă de câțiva ani în care fragmentarea radicalizată va crește în lume în prima fază. Durata exactă și gradul vor depinde de înțelegerea a ceea ce se întâmplă și de înțelepciunea politicilor publice. În cazul României, ar fi foarte bine să se încurajeze abordările rezonabile și constructive, să se contracareze aspectele artificiale sau toxice și să se pună bazele celorlalte politici menționate până se finalizează ciclul de 4 ani acoperit de pachetele de finanțare europeană adoptate în contextul Covid-19.

*****

---

i <https://www.politico.com/f/?id=00000175-f4af-d692-a975-fc0b650000>

ii În afara celor menționate expres în articol, alte lucrări în care se pot regăsi unele aspecte avute în vedere în analiza includ cărți ale lui Robert M. Sapolsky (*Behave, Biologia fiintelor umane în ipostazele lor cele mai bune și cele mai rele*), Abraham Maslow (*A Theory of Human Motivation*), Robert Cialdini (*Psihologia Manipulării*), Dan Ariely (*Irațional în mod previzibil*), Tom Nichols (*Sfârșitul competenței*), Barry Schwartz (*The Paradox of Choice: Why More Is Less*).

iii În „Cele opt pacate ale lumii civilizate.”

iv <https://www.contributors.ro/homo-cliens-si-homo-iratus/>

v <https://www.contributors.ro/a-treia-fundatie/>

vi Inclusiv prin prezentarea în filme a infractorilor ca persoane cool și a poliștilor ca persoane mai puțin inteligente, înclinate spre violență, corupție și deraiere morală, etc.

vii Societatea nu mai funcționează normal, se caută un salvator, un guvern puternic – poate evolua și în război civil sau invazie externă.

Fie de o putere străină, fie de un grup local de stângă – cuvântul provine din sintagma folosită de presa moscovită după înăbușirea revoluției din Cehia din 1968 („situația din Cehoslovacia s-a normalizat”). Mișcările radicale sunt eliminate, pentru că puterea este deja deținută de un grup de stângă controlat.